

การแบ่งแยกแรงงานในสังคมกับการศึกษาเขตแดน/พรมแดน
ผ่านมุมมองของ Anssi Paasi
Division of Labour and Border Studies in
Perspective of Anssi Paasi

ศิวศิศิลป์ จุ้ยเจริญ¹

Siwasin Juicharoen

บทคัดย่อ

พรมแดนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความเป็นรัฐสมัยใหม่และถูกศึกษาในทางวิชาการที่หลากหลายมิติ ทั้งในทางประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์การเมือง รวมไปถึงมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา โดยเฉพาะในส่วนของสังคมวิทยานั้นอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบหรือวิธีวิทยาในการศึกษาที่ขยายขอบเขตของการศึกษาเรื่องพรมแดนออกไปมากกว่าที่จะเป็นเรื่องของรัฐเพียงอย่างเดียว แต่พรมแดนได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนทั่วไปด้วย

Anssi Paasi นักวิชาการชาวฟินแลนด์ เป็นนักวิชาการที่มีวิธีการศึกษาเรื่องพรมแดนที่น่าสนใจอีกมิติหนึ่ง วิธีการศึกษาของเขาได้นำเอาหลักการของเอมิล เดอร์ไคม์ เรื่อง การแบ่งแยกแรงงานในสังคมมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาพรมแดน จากวิธีการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในรัฐกับพรมแดนในเชิงอัตลักษณ์

คำสำคัญ : พรมแดน, การแบ่งแยกแรงงานในสังคม, ความขัดแย้งระหว่างประเทศ

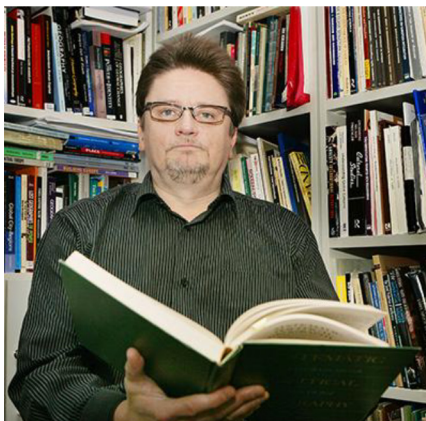
¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดีอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Abstract

Border is one component of a modern state and academic studies in various dimensions (In political science, history, geopolitics Including anthropology and sociology). Especially in sociology, it may be said to be a model or methodology in studies that expand the boundaries of education far beyond the borders of the state alone. However, the border has been involved in public life in general.

Anssi Paasi Scholars Finn who has studied the issue of the border to another dimension. The study has brought out his principles of Emile Durkheim's Division of labor applied to the study of the border. Method The study shows a relationship between people in the border state of identity.

Keywords : Border, Division of Labor, International Conflict

ภาพที่ 1 Anssi Paasi นักวิชาการชาวฟินแลนด์
ที่ศึกษาพลวัตความเปลี่ยนแปลงของภูมิภาคในเชิงอัตลักษณ์
(Academy of Finland Newsletter, 2015)

บทนำ

การศึกษาเรื่องราวของพรมแดนหรือเส้นเขตแดนแต่เดิมมักเป็นการศึกษาเพื่ออธิบายลักษณะของพื้นที่พรมแดนอย่างกว้างๆ หรือการพยายามที่จะระบุลักษณะคำนิยาม เพื่อนำมาจัดเรียกพื้นที่พรมแดนทางการเมืองในลักษณะต่างๆ (จักรกริช สังขมณี, 2551, ออนไลน์) ซึ่งการแบ่งแยกดังกล่าวเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความชอบธรรมในการบ่งชี้ถึงอำนาจอธิปไตยของรัฐโดยที่ท้องถิ่นหรือกลุ่มจุลภาคในสังคมไม่สามารถที่จะก้าวกายเข้าไปได้เลย นอกจากแนวทางการศึกษาที่กระจุกตัวอยู่เพียงในมุมมองที่รัฐเป็นผู้สร้างเขตแดนเพื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมทรัพยากรทางธรรมชาติ ประชาชนและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของพื้นที่แล้ว ยังมีมุมมองการศึกษาที่มองว่ารัฐทั้งหลายกำลังถูกแทนที่ด้วยเครือข่ายและเส้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ตัวแสดงอาจจะไม่ใช่รัฐอีกต่อไป เช่น องค์การระหว่างประเทศหรือองค์การเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่เชื่อมโยงกันอย่างไรพรมแดน ทำให้เกิดการลดความสำคัญของรัฐลงไป (ศุภมิตร ปิณฑิพันธ์ และสุรชาติ บำรุงสุข. (บก.), 2553, น.1) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้นของสภาพแวดล้อมแบบโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดลักษณะของการสลายตัวของเส้นเขตแดนหรือพรมแดนมากยิ่งขึ้น (Paasi, 2000, Online) จึงส่งผลให้การศึกษาเรื่องพรมแดนและเส้นเขตแดนมีความสำคัญลงไปด้วย อย่างไรก็ตามปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะการเกิดความรุนแรงในการเหยียดหยามเชื้อชาติมีความรุนแรงมากขึ้นในสหรัฐอเมริกา อันเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นฐานของคนเม็กซิโกเข้าไปในสหรัฐอเมริกา (จักรกริช สังขมณี, 2551, ออนไลน์) ซึ่งอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสความตื่นตัวของท้องถิ่นมากกว่าการสร้างโดยรัฐ ทำให้มีความพยายามในการศึกษาพรมแดนที่ขยายมิติในการศึกษามากขึ้น โดยมีการใช้วิธีวิทยาข้ามสาขามาช่วยในการศึกษา เช่นเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในงานของ Anssi Paasi นักวิชาการชาวฟินแลนด์ที่ได้ศึกษาพลวัตต่างๆ ที่เกิดขึ้นในฟินแลนด์ โดยเฉพาะการเติบโตขึ้นของอัตลักษณ์ภูมิภาค ซึ่งจะเห็นได้ว่ากรอบคิดของ Anssi Paasi มีการนำเอาเรื่องของ “การแบ่งแยกแรงงานในสังคม” ของเอมิล เดอร์ไคม์ (Émile Durkheim) มาปรับใช้ และในส่วนสุดท้ายของงานชิ้นนี้ ผู้ศึกษาจะได้นำเอากรอบคิดดังกล่าวไปประยุกต์ใช้กับกรณีปัญหากรณีพิพาทบริเวณพรมแดนที่เกิดขึ้นระหว่างสหภาพโซเวียต - จีนในช่วงทศวรรษที่ 1960 พอสังเขปเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไปในอนาคต

พรมแดน-เส้นเขตแดน: ความหมายและความสำคัญ

แนวทางหนึ่งในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนและการจัดการการปกครองคน รวมทั้งการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อม คือ การจัดการโดยอาศัยการแบ่งแยกหรือการแบ่งกันเพื่อกำหนดอาณาเขตของพื้นที่ พร้อมๆ ไปด้วยการให้ความหมายและวางวิธีการปฏิบัติอันเหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆ (ศุภมิตร ปิติพัฒน์ และสุรชาติ บำรุงสุข. (บก.), 2553, น.2) ดังนั้นการแบ่งแยกดังกล่าวจะส่งผลให้เกิดการให้ค่านิยมและให้ความหมายของพื้นที่เพื่อจัดระเบียบทั้งในเชิงการรวบรวมและการแบ่งแยกผู้คน ทรัพยากร ทรัพยากรในพื้นที่ (Paasi, 2000, Online) และทำให้เกิดเป็นตะเข็บรอยต่อพื้นที่พรมแดนหนึ่งๆ กับพรมแดนอื่นๆ

ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นความหมายของเขตแดนได้ 2 ทาง (ศุภมิตร ปิติพัฒน์ และสุรชาติ บำรุงสุข. (บก.), 2553, น.3-11) กล่าวคือ ในความหมายเชิงกว้าง เขตแดนและเส้นเขตแดน คือ การแบ่งและเส้นแบ่งที่แยกบางสิ่งออกจากกัน แต่ที่เกิดขึ้นพร้อมกันไปกับการแยก คือ การรวมเขตทำหน้าที่เป็นเหมือนภาชนะบรรจุสิ่งที่อยู่ในขอบวงซึ่งเกิดขึ้นจากการแบ่งเขตนั้นเข้าไว้ด้วยกัน เขตแดนในความหมายเชิงกว้างนี้มีได้หมายถึงเพียงเขตในเชิงกายภาพเท่านั้น หากแต่รวมไปถึงสภาพนามธรรมที่ถูกสร้างขึ้นในสภาพจิตใจของผู้คนด้วย เขตแดนในแบบแรกนี้พบได้ทั่วไปในความสัมพันธ์ระหว่างคน ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและวัฒนธรรม ทั้งในระดับครอบครัว โรงเรียน ชุมชน เป็นต้น ซึ่งการแบ่งเขตดังกล่าวได้นำไปสู่การแบ่งแยกหรือจำแนกว่าใครเป็นพวกเดียวกันและใครที่ไม่ใช่ ใครคือคนแปลกหน้า โดยการเกิดขึ้นของสภาพดังกล่าวเกิดจากการสร้างระเบียบภายในสังคมที่เกิดขึ้นตามการแบ่งแยกเขตที่เกิดขึ้นและนำไปสู่การเกิดอัตลักษณ์บางอย่างของกลุ่มขึ้นมา แต่ในเวลาเดียวกันก็ไม่มีเส้นเขตแดนใดสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงถาวร เนื่องจากเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมย่อมนำไปสู่การทำลายระเบียบทางสังคมชุดเดิมที่สร้างไว้ สิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นสิ่งที่มาสลายความชัดเจนของเขตแดนที่มีอยู่

ในอีกมุมมองหนึ่ง เขตแดนหรือพรมแดน มุ่งถึงการเป็นอาณาเขตที่เป็นดินแดนหรือพื้นที่รองรับความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ซึ่งอาจจะเป็นทั้งพื้นที่ๆ เป็นพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ หรือเป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นตามความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์

เช่น กฎุมิต่างๆ ตามความเชื่อทางศาสนาก็ได้ (ในส่วนนี้ผู้อ่านสามารถศึกษาหรือดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน “กำเนิดสยามจากแผนที่ : ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ” เขียนโดยธงชัย วินิจจะกูล ธงชัยพยายามอธิบายได้อย่างน่าสนใจถึงเปลี่ยนแปลงของชุดภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับเขตแดนของสยามแบบดั้งเดิมจนมาถึงการยอมรับและปรับเอาชุดภูมิปัญญาของชาติตะวันตกมาใช้ในการสร้างเขตแดนของสยามเอง งานชิ้นนี้แม้ว่าจะเป็นการอธิบายในกรณีศึกษาของสยาม/ไทย แต่ก็สะท้อนสภาวะของการเปลี่ยนแปลงเชิงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นกับทุกสังคมเสมอๆ ได้อย่างชัดเจน) นอกจากนี้ยังรวมไปถึงพื้นที่ในโลกไซเบอร์ และแนวคิดในการกำหนดความสัมพันธ์ในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันไป เช่น บางพื้นที่เป็นพื้นที่เปิดให้ทุกคนสามารถดำเนินการต่างๆ ได้ตามใจชอบไม่มีกฎเกณฑ์วางไว้ หรือในบางพื้นที่อาจจะเป็นพื้นที่พิเศษหรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีคุณสมบัติบางอย่างเท่านั้น (ศุภมิตร ปิติพัฒน์ และสุรชาติ บำรุงสุข. (บก.), 2553, น.5)

โดยเฉพาะในความหมายแบบที่ 2 นี้ เส้นเขตแดนจึงมีความสัมพันธ์และสำคัญต่อรัฐอย่างมาก เนื่องจากเขตแดนได้กลายเป็นส่วนสำคัญของการระบุนอำนาจอธิปไตยของรัฐสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลังการประชุมและลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพเวสต์ฟาเลีย (Treaty of westphalia) ในปี ค.ศ. 1648 ของรัฐต่างๆ ในยุโรปภายหลังสงคราม 30 ปี (อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์, 2553) การเกิดขึ้นของสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลียได้ช่วยให้รัฐต่างๆ สามารถสร้างการครอบงำหรือการปกครองพื้นที่ทั้งในเชิงกว้างและเชิงภูมิยุทธศาสตร์ได้อย่างเต็มที่ตามแนวคิดอำนาจอธิปไตยสมัยใหม่ (Passi, 2003, Online) ภายใต้การสถาปนาอำนาจอ้างกล่าวของรัฐภายใต้รูปแบบเวต์ฟาเลียนี้ ทำให้เขตแดนเป็นตัวบ่งชี้สำคัญในทางกายภาพว่าขอบเขตอำนาจและความรับผิดชอบของรัฐแผ่ครอบคลุมถึงพื้นที่ส่วนไหนบ้าง เขตแดนและพื้นที่พรมแดนของรัฐอธิปไตย จึงเป็นผลที่มาจากการปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองและข้อตกลงหรือการบีบบังคับระหว่างรัฐหรือการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับตัวแสดงอื่นๆ เช่น กลุ่มแบ่งแยกดินแดน กลุ่มก่อการร้าย เป็นต้น ทำให้คนในพื้นที่ที่ถูกรวมเข้าไว้ด้วยกันและกลุ่มคนที่อาจจะถูกแยกออกไปด้วยย่อมได้รับผลกระทบต่างๆ ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์นั้นๆ ด้วย

ทั้งความหมายและความสำคัญดังกล่าวของเขตแดนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าแม้จะมีการขีดเส้นเขตแดนแล้วก็ตาม หากแต่ไม่สามารถสร้างชุดระเบียบหรือสร้างโครงสร้างเชิงอำนาจความสัมพันธ์ในสังคมนั้นๆ ความสำเร็จในการสร้างเขตแดนก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ การเกิดขึ้นหรือการก่อตัวของอำนาจเหนือดินแดนรัฐอธิปไตยต้องอาศัยกระบวนการทางสังคมอันหลากหลายมิติที่มากกว่าการลากเส้นแบ่งเขตแดน ทั้งยังเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องอาศัยอำนาจของรัฐในหลายรูปแบบ ซึ่งในตอนต่อไปของบทความจะอธิบายในส่วนนี้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในทัศนะของ Anssi Paasi ที่มีต่อเขตแดนหรือพรมแดน

การแบ่งแยกแรงงานในสังคม (Division of labour in society) ของ เดอร์ไคม์

การแบ่งแยกแรงงานในสังคม (Division of labour in society) เป็นวิทยานิพนธ์ปริญาเอกของเดอร์ไคม์ การทำวิทยานิพนธ์ดังกล่าวของเดอร์ไคม์เป็นความพยายามเพื่อตอบคำถามว่อะไรเป็นส่วนยึดโยงส่วนต่างๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน โดยเดอร์ไคม์ใช้ความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงทางสังคมที่เป็นวัตถุ (Material social fact) สำหรับข้อเท็จจริงทางสังคมที่เป็นวัตถุนั้น ได้แก่ องค์ประกอบเชิงวัตถุที่สามารถสังเกตจับต้องได้ในโลกที่อยู่ภายนอกตัวบุคคล เช่น สังคมมนุษย์ องค์ประกอบเชิงโครงสร้างของสังคม เช่น รัฐบาล กฎหมาย และองค์ประกอบในเชิงรูปร่างลักษณะของสังคม เช่น ลักษณะการกระจายตัวทางประชากร วิธีการสื่อสาร สถาปัตยกรรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้อยู่ภายนอกตัวปัจเจกแต่มีอำนาจควบคุมชี้นำพฤติกรรมของปัจเจกได้กับข้อเท็จจริงทางสังคมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material social fact) เป็นกระบวนการทางความคิด (Mental process) ที่อยู่ภายนอกพื้นฐานทางจิตใจ และมีอำนาจควบคุมกระบวนการทางความคิดอีกกระบวนการหนึ่ง คือ ความเป็นจริงทางจิตวิทยา กระบวนการทางความคิดที่อยู่นอกพื้นฐานทางจิตใจสามารถควบคุมความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ ความรู้สึก และทัศนคติของปัจเจกบุคคลได้ เช่น บรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยม และวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งข้อเท็จจริงทางสังคมที่ไม่ใช่วัตถุนั้นมีหลายรูปแบบ (จิราภา วรเสียงสุข, 2558, น.55-56) ดังนี้

ประการแรก มโนธรรมร่วม (Collective conscience) คือ ความคิด ความเห็น ความรู้สึกที่สมาชิกในสังคมมีส่วนร่วม เป็นกรอบกำหนดพฤติกรรม หรือแนวทางในการ

ประเพณีปฏิบัติร่วมกันในสังคม เช่น หลักศีลธรรมของสังคม บรรทัดฐานของสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น ประการที่สอง ตัวแทนร่วม (Collective representations) เป็นมโนธรรมร่วมของกลุ่มคนกลุ่มย่อยๆ ในสังคม เป็นความคิดที่คนกลุ่มนั้นๆ มีร่วมกัน จึงเป็นลักษณะที่เฉพาะ เช่น บรรทัดฐานของวิชาชีพ ค่านิยมชุมชน เป็นต้น และประการสุดท้าย กระแสสังคม (Social currents) เป็นความคิด ความรู้สึกที่เกิดขึ้นร่วมกันในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ไม่มีลักษณะความเป็นสถาบันนัก เช่น กระแสชาตินิยมที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว เป็นต้น (Derkheim อ้างใน จิราภา วรเสียงสุข, 2558, น.56)

เดอร์ไคม์ได้ใช้วิธีการสร้างแบบในอุดมคติของสังคม 2 ประเภทขึ้นมาศึกษาได้แก่ แบบอุดมคติสังคมบรรพกาล (Tradition society) กับแบบอุดมคติสังคมสมัยใหม่ (Modern society) (จิราภา วรเสียงสุข, 2558, น.57)

แบบอุดมคติของสังคมบรรพกาลนั้นเป็นสังคมที่มีขนาดเล็ก ค่อนข้างโดดเดี่ยว ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมอื่นๆ ในเวลาเดียวกันมากนัก ลักษณะสำคัญ คือ การเป็นสังคมเกษตรกรรม สมาชิกในสังคมสามารถประกอบกิจการและกิจกรรมต่างๆ ทุกประเภทได้ด้วยตัวเอง สังคมในลักษณะนี้ของเดอร์ไคม์ถูกอธิบายว่าเป็นสังคมที่ไม่มีการแบ่งงานกันทำ (No division of labor) ความเป็นอันหนึ่งเดียวกันของสังคมเกิดขึ้นมาจากความคล้ายคลึงกัน (Solidarity of resemblance) ดอร์ไคม์เรียกลักษณะสังคมแบบนี้ว่าเป็นสังคมที่มีลักษณะความเป็นปึกแผ่นแบบจักรกล (Mechanical solidarity) พลังทางสังคมที่กระทำต่อปัจเจกแต่ละคนมีลักษณะเหมือนกันและเท่าเทียมกัน และสามารถครอบงำปัจเจกได้อย่างสมบูรณ์แบบ เพราะ ไม่มีทางเลือกทางอื่นๆ ให้เห็น เนื่องจากสังคมที่สมาชิกอาศัยอยู่นั้นไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเพียงพอ ทำให้ไม่เกิดความแตกต่างระหว่างมโนธรรมของปัจเจกกับมโนธรรมร่วมของสังคม สังคมถูกยึดโยงด้วยโครงสร้างทางศาสนาและเครือข่ายญาติในแทบทุกมิติเกิดความเชื่อที่ร่วมกันทั้งสังคม (Common belife) (จิราภา วรเสียงสุข, 2558, น. 57-58)

แบบอุดมคติของสังคมสมัยใหม่ เป็นสังคมที่มีวิวัฒนาการมาจากสังคมอุดมคติแบบแรก สังคมแบบนี้จะเป็นสังคมที่มีการแบ่งแยกแรงงานอย่างชัดเจน สมาชิกในสังคมมีการแบ่งแยกแรงงานกันอย่างชัดเจน และเป็นผู้ที่มีความชำนาญพิเศษในแต่ละด้าน (Specialist) วิถีชีวิตและโลกทัศน์จึงแตกต่างกันไปตามทักษะ

และงานที่ทำด้วย ภาวะดังกล่าวทำให้เกิดปัจเจกนิยม (Individualism) การเกิดความเฉพาะทางขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปและการเกิดขึ้นของแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ ทำให้เกิดการสร้างความสามารถเฉพาะทางในการทำงานขึ้นเพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ (จิราภา วรเสียงสุข, 2558, น.6 ; พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, 2545) การแบ่งแยกแรงงานที่เกิดขึ้นทำให้สมาชิกในสังคมต้องพึ่งพิงอาศัยกันในกิจกรรมที่ตนเองทำไม่ได้ ลักษณะดังกล่าวเดอร์โคมเรียกว่า “ความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์” (จิราภา วรเสียงสุข, 2558, น.58) ซึ่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนอกจากในทางเศรษฐกิจและในทางสังคมยังส่งผลให้สภาพสังคมมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นจากการเกิดการแบ่งงานกันทำ เช่น การเกิดขึ้นของความคิดทางการเมืองที่หลากหลาย การเกิดขึ้นของกลุ่มคนชนชั้นใหม่ๆ ซึ่งในเวลาต่อมาแนวคิดของเดอร์โคมได้ส่งอิทธิพลไปยังนักสังคมวิทยารุ่นต่อๆ มาด้วย

สังคมแบบบรรพกาลเปลี่ยนมาเป็นสังคมแบบใหม่ได้อย่างไร ในจุดนี้เดอร์โคมมองว่าความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดจากสิ่งที่เรียกว่า “พลวัตความหนาแน่น (Dynamic density)” หมายถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรในสังคมพร้อมๆ กับความเข้มข้นของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การเกิดขึ้นของสภาพแวดล้อมดังกล่าวส่งผลให้เกิดปัญหาในการจัดสรรทรัพยากร เนื่องจากทั้งสังคมไม่สามารถที่จะจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและไม่ได้เพิ่มจำนวนตามประชากรให้กับผู้ที่ทำงานในลักษณะที่ไม่ได้แบ่งแยกแรงงานได้ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาที่สังคมเริ่มแก้ไขตัวเอง คือ การแบ่งแยกแรงงานระหว่างสมาชิกในสังคมนั้น เพราะ การแบ่งแยกแรงงานทางสังคมได้นำไปสู่การจัดระเบียบใหม่ในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถที่จะค้นหาและผลิตทรัพยากรใหม่ๆ ขึ้นมาใช้ด้วยได้

อย่างไรก็ตามรูปแบบสังคมแบบใหม่ที่เกิดขึ้นสิ่งที่ขัดแย้งสังคมแทนความเชื่อร่วมทั้งสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย เนื่องจากความสลับซับซ้อนทางสังคมและความหลากหลายของความคิดของกลุ่มคนมากขึ้น โดยสิ่งที่เป็นจุดสังเกตของความขัดแย้งทางสังคมนั้น เดอร์โคมมองว่าควรสังเกตความเปลี่ยนแปลงของกฎหมาย (Material social fact) ในสังคม กฎหมายในสังคมบรรพกาลยึดติดอยู่กับมโนธรรมร่วมของสังคม ขณะที่

เมื่อเข้าสู่สังคมแบบใหม่แล้วการยึดโยงกับมโนธรรมร่วมมีความเสื่อมคลายความเข้มข้นลงไปและเกิดลักษณะของความหลากหลายทางมโนธรรมทางสังคมที่แตกต่างมากขึ้น (ดูเพิ่มเติมใน Alexander & Smith, 2005)

โดยกระบวนการการอธิบายความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางสังคมที่เกิดขึ้นของ เดอร์ไคม์นั้น Anssi Paasi ได้นำเรื่องของ การแบ่งแยกแรงงานในสังคม มาช่วยอธิบาย ความสำคัญของพรมแดนและหน้าที่ การทำงานของพรมแดนที่เกิดขึ้นในทางสังคม อย่างไรก็ตามการอธิบายของ Anssi Paasi ไม่ได้เป็นการใช้คำอธิบายแบบเดอร์ไคม์ที่มีลักษณะตายตัวเป็นรูปแบบที่แข็งตัว หากแต่เป็นการอธิบายที่ยืดหยุ่นมากกว่าแบบที่ เดอร์ไคม์ได้สร้างเอาไว้ (Paasi, 1996, p.65) ทั้งนี้ในการนำเสนอในตอนต่อไปผู้เขียนจะ เทียบเคียงกับงานวิชาการในไทยกับงานเขียนของ Anssi Paasi

ทัศนะต่อเขตแดน/พรมแดนของ Anssi Paasi

แนวคิดของ Anssi Paasi ในการมองและทำความเข้าใจกระบวนการทางสังคม ต่อพรมแดน ในฐานะที่พรมแดนอยู่ในฐานะของโครงสร้างทางสังคม มีลักษณะร่วมกัน ที่มั่นคงและมีลักษณะที่เป็นนามธรรม ในทางปฏิบัติมักจะเกิดขึ้นพร้อมๆ กันเสมอ ผ่านการปลูกฝัง เรียนรู้ในด้านต่างๆ ของผู้คนในสังคม (Paasi, 2003, Online) ซึ่งในท้ายที่สุดในสังคมก็จะเกิดสำนึกร่วมทางสังคมเรื่องพื้นที่ (Socio-Spatial consciousness) (Paasi, 1996, p.65-70) ทั้งนี้ผู้เขียนจะพยายามยกตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับการรับรู้ใน สังคมไทยให้มากที่สุดประกอบ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น

ประการแรก การสร้างรูปของเขตแดน โดยโครงสร้างของเขตแดนอาจจะ เป็นเชิงสัญลักษณ์หรือเชิงกายภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง ประกอบไปด้วยส่วนประกอบพื้นฐาน ในการก่อสร้างเขตแดนและการปฏิบัติของเขตแดน ซึ่งในเวลาต่อมากลายเป็นเครื่องมือที่ ถูกใช้ควบคุมประชาชน ภูมิศาสตร์การเมืองแบบดั้งเดิมถูกเชื่อมโยงเข้ากันระหว่างเขตแดน และเส้นเขตแดนที่มีลักษณะเป็นโครงสร้างของอำนาจ อย่างไรก็ตามมันยังมีความสำคัญใน ฐานที่เป็นเส้นขีดแบ่งความรู้ความเป็น “เรา” และ “เขา” โดยลงลึกไปยิ่งกว่านี้ Anssi Paasi มองว่าเส้นเขตแดนได้แทรกซึมเข้าไปในสังคมมากมายทั้งในเชิงวัฒนธรรมและในเชิง ปฏิบัติผ่านเขตแดนที่ดำรงอยู่และการให้ความหมายเชิงสถาบัน ทำให้ทั้งในทางการเมือง

เศรษฐกิจ วัฒนธรรม เส้นเขตแดนสามารถเข้าไปดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คน ส่วนประกอบต่างๆ กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ซึ่ง Anssi Passi เสนอว่า รัฐฟินแลนด์ก็เช่นเดียวกันที่การเกิดขึ้นของรัฐนั้นในช่วงศตวรรษที่ 19 เป็นตัวอย่างสำคัญของส่วนประกอบที่มีลักษณะเป็นกลไกประกอบขึ้นเป็นสังคมขึ้นมาทั้งในเชิงสัญลักษณ์ทางสังคมและเชิงสถาบันที่ผูกมัดประชาชนเข้าด้วยกัน

เครื่องมือสำคัญประการหนึ่งและกระบวนการที่ Anssi Passi ยกตัวอย่างขึ้นมาคือ หนังสือเรียนและการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ สำหรับหนังสือเรียนวิชาภูมิศาสตร์นั้นเป็นภาพสะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางความคิดได้อย่างเห็นได้ชัด Passi (1996, p.70) มองว่าหนังสือเรียนวิชาภูมิศาสตร์ในโลกการศึกษาแบบสมัยใหม่ที่สังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นนั้น หนังสือวิชาภูมิศาสตร์เป็นเอกสารสำคัญที่สร้างผลสะท้อนอย่างหนึ่งอย่างใดที่ผู้รับข้อมูลหรือผู้เรียนอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวเลยก็ตามก็ได้ เพราะหนังสือเรียนวิชาภูมิศาสตร์เป็นชุดเอกสารที่ไม่มีเอกสารชุดอื่นใดสามารถที่จะสร้างพลังอำนาจทางสังคมและสร้างสำนึกร่วมทางสังคมหรือการสร้างภาพตัวแทนของวัฒนธรรมและภาพลักษณ์ของชาวต่างชาติต่อกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ในอีกทางหนึ่งก็เป็นที่ชัดเจนมากเช่นกันว่าหนังสือเรียนวิชาประวัติศาสตร์ก็ทำหน้าที่คล้ายคลึงกับหนังสือวิชาภูมิศาสตร์ เพราะหนังสือเรียนวิชาประวัติศาสตร์แบบ “ประวัติศาสตร์ชาติ” เป็นเอกสารสำคัญชุดหนึ่งที่มีพลังในการสร้างอำนาจอย่างเป็นระบบเพื่อการสร้างภาพที่เป็นรูปธรรมของอดีต และในท้ายที่สุดแล้วประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์เองก็เป็นส่วนสำคัญที่ร่วมกันอย่างใกล้ชิดในการสร้างความเป็นอื่น สร้างความเป็น “เขา” และ “เรา” ขึ้นมา

หากเราสังเกตสิ่งใกล้ตัวเรา จะเห็นได้ชัดว่าในไทยเองก็พบเจอกับกระบวนการดังกล่าวเช่นเดียวกัน สยาม/ไทยในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงศตวรรษที่ 20 เข้าสู่สมัยใหม่ท่ามกลางแรงผลักดันจากสถานะอาณานิคม สิ่งที่มีมักจะกล่าวกันถึงการสร้างความทันสมัยและการปฏิรูปทันสมัย (Modernization) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ การปฏิรูประบบราชการ การสร้างสาธารณูปโภคแบบตะวันตก เป็นต้น แต่สิ่งหนึ่งที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปด้วย คือ แนวคิดและวิธีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ก็เริ่มเกิดขึ้นเช่นกัน สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อการทำความเข้าใจเรื่องเขตแดนไปด้วย ความเข้าใจเรื่องเขตแดนทางภูมิศาสตร์ของไทยค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ จากโลกทัศน์แบบไตรภูมิ ที่อำนาจบารมีของพระมหากษัตริย์

เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดพรมแดนแห่งอำนาจของรัฐ พระราชวังเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจเปรียบเสมือนจุดกำเนิดของแสงเทียนที่ส่องแสงออกไป ไปสู่การสร้างระบบความเข้าใจในการจัดการพรมแดนแบบใหม่ที่ต้องมีการจัดการอย่างชัดเจน การจัดการทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวนอกจากจะส่งผลกระทบต่อในเชิงกายภาพของพรมแดนแล้ว การศึกษาแบบสมัยใหม่ก็มีผลกระทบด้วย หนังสือเรียนวิชาภูมิศาสตร์แบบใหม่ของสยามค่อยๆ สร้างองค์ความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับมโนภาพของการทำความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับแผนที่เส้นเขตแดน (ธงชัย วินิจจะกูล, 2556, น.71-85) นอกจากนี้ความเสียหายที่เกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ.112 ซึ่งเกี่ยวพันกับการเกิดขึ้นของในเวลาเดียวกันของความรู้ทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่ การเกิดขึ้นของการศึกษาภูมิศาสตร์แบบใหม่และประวัติศาสตร์ที่เริ่มก่อตัวความเป็นชาติมากขึ้น และเค้าโครงของการเขียนประวัติศาสตร์แบบชาติดังกล่าวที่ยังดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบันเป็น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในชีวิตประจำวันว่าการปฏิบัติการเชิงวาทกรรมและเชิงสัญลักษณ์ส่งผลกระทบอย่างไรบ้างต่อการทำความเข้าใจตนเองและคนอื่นผ่านเส้นเขตแดน (ธงชัย วินิจจะกูล, 2559, ออนไลน์) ประการที่สอง ส่วนประกอบสำคัญในเขตแดนอีกอย่างหนึ่ง คือ การสร้างรูปสัญลักษณ์ที่รวมทั้งพลวัตร ส่วนประกอบที่มีลักษณะทางอ้อม โครงสร้างดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกับการสร้างหรือการให้ความหมาย สัญลักษณ์ที่ตายตัว เช่น ธงชาติ อนุสาวรีย์ และสุดท้ายการปฏิบัติการทางสังคมซึ่งเป็นส่วนประกอบที่เกิดขึ้นไปด้วยกัน เช่น การสวนสนามของกองทัพ วันธงชาติ และการศึกษา สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนกระบวนการในการสร้างสำนึกร่วมขึ้นที่เกี่ยวข้องต่อเขตแดน โดยในส่วนประกอบแรกหรือลักษณะทางอ้อมที่เน้นการให้ความหมายได้อธิบายไปในส่วนแรกอย่างชัดเจนแล้ว แต่จะเน้นใช้เรื่องของอนุสาวรีย์ในสังคมไทยซึ่งสร้างความหมายและเปลี่ยนแปลงในแต่ละเวลาที่ต่างกันไป แม้ว่าจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับเขตแดนในความหมายวัตถุ แต่ในส่วนนี้ได้ช่วยสร้างเขตแดนเชิงความคิด อารมณ์และความรู้สึกขึ้น

อนุสาวรีย์ในความหมายของการสร้างเพื่อระลึกนึกถึงบุคคลหรืออุดมการณ์บางอย่างนั้นเป็นที่แพร่หลายในสังคมไทยมาอย่างยาวนานแล้ว สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การสร้างพระสุรูป เจดีย์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาดังกล่าวความหมายของอนุสาวรีย์แบบไทยยังจะไม่ได้มีความหมายเดียวกับอนุสาวรีย์แบบของตะวันตก หากแต่มีลักษณะของการใช้เชิงจารีตประเพณีและศาสนามากกว่า จนกระทั่งในช่วงรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อมีความพยายามในการสร้างชาติขึ้นมา อนุสาวรีย์ในความหมายของการระลึกถึงบุคคล เป็นเครื่องมือในการระลึกถึงและการสร้างชาติ อนุสาวรีย์นอกความหมายทางศาสนาจึงเริ่มเกิดขึ้น รัฐไทยสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา นอกจากการสร้างความทันสมัยแบบตะวันตกแล้ว การรักษาเอกราชจึงจำเป็นต้องสร้างประวัติศาสตร์ร่วมขึ้นมา วิธีการที่รัฐทำ คือ การสร้างระบบการศึกษามวลชน การสื่อสาร พิธีกรรมและการสร้างอนุสาวรีย์

แต่อนุสาวรีย์แบบไทยยังคงมีการแทรกซึมวัฒนธรรมรูปเคารพ การถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้ามีการเริ่มทำพิธีกรรมกันตั้งแต่ปีแรกที่มีการเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ ในช่วงเริ่มต้นของการอนุสาวรีย์ในไทยตามความหมายของตะวันตกจึงเป็นการสร้างอนุสาวรีย์ในเชิงรูปเคารพผสมผสานไปกับการสร้างอนุสาวรีย์ในฐานะการสร้างชาติที่มีรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นศูนย์กลางไปด้วย อย่างไรก็ตามภายหลังการปฏิวัติ 2475 การสร้างอนุสาวรีย์ที่มีประชาชนเป็นตัวแสดงสำคัญในการสร้างชาติจึงเริ่มมีขึ้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2557, น.75-104) อนุสาวรีย์จึงกลายเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องมือในการสร้างสำนึกร่วมทางสังคมเชิงพื้นที่ต่อเขตแดน กลุ่มคนต่างๆ สร้างอนุสาวรีย์ขึ้นมาและในขณะเดียวกันคนเหล่านี้ก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งที่ตนสร้างขึ้น สิ่งเหล่านี้ในปัจจุบันที่สองได้นำไปสู่ส่วนประกอบประการที่สามด้วย คือ การสร้างรูปเชิงสถาบัน โดยสิ่งนี้อ้างอิงถึงการปฏิบัติเชิงสถาบัน เช่น การบริหารจัดการภาครัฐ การเมือง เศรษฐกิจ ระบบการศึกษาของโรงเรียน ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกสร้างและผลิตซ้ำอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งมีความสลับซับซ้อนอย่างมาก

ประการสุดท้าย เขตแดนได้รับการสถาปนาที่ตั้งในระบบเขตแดนที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งมีอัตลักษณ์ เรื่องราวทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับองค์กรที่ใช้ในการขีดเส้นแบ่ง “เรา” และ “เขา” ซึ่งการทำให้เขตแดนเป็นสถาบันขึ้นมา โดยเฉพาะของรัฐฟินแลนด์ ที่ Anssi Paasi ศึกษา นั้น เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าการสร้างรัฐอยู่บนพื้นฐานของการเกิดขึ้นพร้อมๆ กันทั้งในสถาบันระดับรัฐ ภูมิภาคและท้องถิ่น ผ่านการศึกษาและการกระทำทางสังคม เช่น การจัดการการศึกษาและสื่อสารมวลชนต่างๆ ซึ่งรวบรวมพื้นที่และวาดภาพสัญลักษณ์ให้ประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของชาติ

การแบ่งแยกแรงงานในสังคมของเอมิล เดอร์ไคม์กับเขตแดน/พรมแดนของ Anssi Paasi

ภาพที่ 2 Emile Durkheim นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสคนสำคัญ
ช่วงศตวรรษที่ 19-ต้นศตวรรษที่ 20
(Carls, n.d., Online)

จากมุมมองดังกล่าวข้างต้นของ Anssi Paasi แสดงให้เห็นถึงการสอดประสานกันของส่วนประกอบต่างๆ ทางสังคมที่ช่วยให้เกิดเขตแดนขึ้นมาทั้งในรูปนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งเขตแดนของรัฐเป็นส่วนประกอบที่ลึกที่สุดใน Division of labour (Passi, 2003, Online) ซึ่งตัวแสดงต่างๆ จะทำให้มีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้นในศูนย์กลางทั้งในเชิงสัญลักษณ์และเชิงวัตถุ

โดยในงานเรื่อง Theory and practice of the region : a contextual analysis of the transformation of finnish ของ Anssi Passi นั้น เขาได้พยายามนำเสนอถึงพลวัตของการสร้างอัตลักษณ์ในส่วนภูมิภาคขึ้นในฟินแลนด์นั้นเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการบริหารและปกครองของตัวท้องถิ่นและภูมิภาคนั้นๆ เอง (Passi, 2011, Online) โดยสัญลักษณ์ของภูมิภาคและการให้ความหมายนั้นได้นำมาจากทั้งอดีตให้แก่ปัจจุบันและปัจจุบันให้แก่อนาคตของภูมิภาค สิ่งเหล่านี้เป็นบทบาทสำคัญในการสร้างหน่วยความหมายสำหรับชีวิตสังคมและเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอก ซึ่ง Anssi Paasi ได้มองว่าสังคมส่วนภูมิภาคของฟินแลนด์นั้นมีลักษณะวิวัฒนาการทั้งในรูปของสังคมแบบ

ดั้งเดิมและแบบใหม่ ภูมิภาคดั้งเดิมได้กลายมาเป็นการถูกทำให้เป็นสถาบันในฐานะที่เป็นส่วนตำแหน่งของการเกิดขึ้นในเชิงพื้นที่และระดับแรงงานทางสังคม (Social division of labour) ซึ่งการสร้างขึ้นดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างระบบของภูมิภาคและความตระหนักรู้ทางสังคมขึ้นมา โดยภูมิภาคของฟินแลนด์ได้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างการดำรงอยู่ของรูปแบบทางสังคมเก่าและใหม่บนระดับเชิงพื้นที่ทั่วไป แม้ว่าจะมีการเกิดขึ้นของการนิยามความหมายที่แตกต่างกันไปก็ตาม (Paasi, 2003, Online) ในส่วนนี้ผู้เขียนใช้เป็นภาษาฟินแลนด์ ซึ่งผู้ศึกษาตีความว่าหมายถึง การปกครองในรูปของเทศบาลหรือนครบาล สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการสร้างอัตลักษณ์ส่วนภูมิภาคและการทำความเข้าใจต่อท้องถิ่นจำเป็นอย่างมาก ในสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับตระหนักรู้เรื่องพรมแดนของฟินแลนด์เป็นอย่างมากหรือกล่าวได้ในอีกทางหนึ่ง คือ การสอดประสานกันที่เกิดขึ้นของการสร้างสำนึกร่วมของ

โดยหากมองในเชิง Division of labour ของ Émile Durkheim ที่ว่าความหลากหลายและส่วนประกอบของวัฒนธรรม โดยแบ่งวัฒนธรรมเป็นสองแบบ คือ วัฒนธรรมชนเผ่า วัฒนธรรมแบบนี้ไม่มีการแบ่งแรงงาน คนแต่ละคนจะเหมือนกัน และกลมเกลียว วัฒนธรรมแบบนี้เรียกว่า สังคมเชิงกลไก (Mechanical solidarity) วัฒนธรรมอีกแบบหนึ่งคือวัฒนธรรมที่เจริญแล้ว มีการแบ่งแรงงาน คนแต่ละคนมีความหลากหลายแตกต่างกัน คนในสังคมจะเป็นอิสระต่อกันและอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียว เหมือนกับอวัยวะในร่างกายที่ทำหน้าที่ต่างๆเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ เดอร์ไคม์เรียกแบบแผนนี้ว่า สังคมแบบอินทรีย์ (Organic solidarity) (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, ม.ป.ป., ออนไลน์) ก็พบว่า Anssi Paasi ได้นำบางส่วนของแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการศึกษาเรื่องของเขตแดน/พรมแดน ความเชื่อมโยงทางความคิดและการขยายกรอบการวิเคราะห์ของ Anssi Paasi แสดงให้เห็นว่าเขตแดน/พรมแดนได้กลายเป็นทั้งมโนธรรมสำนึกร่วมในสังคมและเป็นเครื่องมือทางวัตถุสำคัญที่เชื่อมโยงสภาพทางสังคมแบบสังคมสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางความคิด อุดมการณ์หรือสังคมแบบอินทรีย์ หรืออาจจะกล่าวได้ว่า การสร้างเขตแดน/พรมแดนขึ้นมาของสังคมทำให้เกิดการยึดโยงทางสังคมขึ้นมาใหม่ เขตแดน/พรมแดนกลายเป็นมโนธรรมร่วมกันของสังคมไปในระดับหนึ่งไปโดยปริยาย

ปัญหากรณีพิพาทชายแดนจีน-สหภาพโซเวียตกับ Division of labour ของเขตแดน/พรมแดน

ภาพที่ 3 ภาพโปสเตอร์โฆษณาชวนเชื่อของจีนที่สื่อถึงความสัมพันธ์อันดี
ระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนในช่วงทศวรรษที่ 1950
ก่อนที่จะทั้ง 2 รัฐจะตกอยู่ภายใต้ความขัดแย้งในช่วงทศวรรษที่ 1960
(พงทอง ภาวิกรณ์ และรณพล มาสันติสุข, 2554, น.15)

พรมแดนระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนเริ่มมีการปักปันกันตั้งตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 18 ในสมัยที่ทั้ง 2 รัฐยังคงเป็นรัฐจักรวรรดิอยู่ กล่าวคือ สหภาพโซเวียตยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์โรมานอฟ ส่วนจีนยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิง โดยทั้ง 2 ฝ่ายเกิดความขัดแย้งกันเมื่อรัสเซียพยายามขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออก (ศิวศิลป์ จั๊ยเจริญ, 2558) ซึ่งในที่สุดทั้ง 2 มีทั้งการปะทะกันทางการทหารและการเจรจาทางการทูตเพื่อหาหนทางในการปักปันเขตแดนและแบ่งเขตอิทธิพลกันระหว่าง 2 จักรวรรดิ จากสภาพการณ์ดังกล่าวจึงอาจจะกล่าวได้ว่ารูปแบบการปักปันเขตแดนแบบสมัยใหม่ระหว่างจักรวรรดิรัสเซียกับจักรวรรดิชิงเปรียบเสมือนเครื่องมือหนึ่งของรัฐในการเป็นเครื่องมือแบ่งปันผลประโยชน์ที่รัฐคนพึงจะได้รับในพื้นที่ต่างๆ ที่มีการแบ่งพื้นที่กันดังกล่าว อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมา ความสำคัญของพรมแดนระหว่างรัสเซีย (หรือสหภาพโซเวียตในเวลาต่อมา) กับจีนจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น มิได้หยุดนิ่ง

เพียงเป็นเส้นแบ่งเขตอิทธิพลของทั้ง 2 รัฐเท่านั้น กล่าวคือ นับตั้งแต่รัสเซียซึ่งเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ในปี ค.ศ. 1917 และกลายสหภาพโซเวียตและจีนซึ่งเผชิญหน้ากับการปฏิวัติของเหมา เจ๋อตง ในปี ค.ศ. 1949 ทั้ง 2 รัฐต่างมีความสัมพันธ์อันดีเสมอมา มีการทำสนธิสัญญามิตรภาพ พันธมิตรและความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในปี ค.ศ. 1950 (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, n.d., Online) อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ของทั้ง 2 รัฐเริ่มมีความขัดแย้งเมื่อนิกิตา ครุชเชฟขึ้นมาเป็นผู้นำของสหภาพโซเวียตแทนโจเซฟ สตาลินซึ่งถึงแก่อสัญกรรมในปี ค.ศ. 1953 โดยครุชเชฟได้ประกาศหลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Peaceful-coexistence) เป็นนโยบายการต่างประเทศของสหภาพโซเวียตในการเผชิญหน้ากับโลกเสรีของสหรัฐอเมริกา (อนันตชัย เลหาพะพันธุ์ และสัณชัย สุวัจนบุตร, 2553, น. 416) ซึ่งฝ่ายจีนมองว่าเป็นความอ่อนแอของสหภาพโซเวียต นอกจากนี้จีนยังไม่พอใจท่าทีของสหภาพโซเวียตที่มีลักษณะผ่อนปรนกับโลกเสรีด้วย เช่น เหตุการณ์พิพาทระหว่างอินเดียน-จีน ค.ศ. 1962 ซึ่งสหภาพโซเวียตไม่ได้มีท่าทีที่สนับสนุนจีน กลับไปผูกสัมพันธ์กับอินเดียมากยิ่งขึ้น ทำให้ในที่สุดจีนจึงต้องการก้าวขึ้นเป็นผู้นำโลกคอมมิวนิสต์แทนสหภาพโซเวียต ขณะที่ข้อพิพาทพรมแดนของทั้ง 2 ฝ่ายเริ่มปะทุในปี ค.ศ. 1962 เมื่อมีการอพยพของชาวยูเอเอกว่า 60,000 คนจากมณฑลซินเจียงเข้าไปยังสหภาพโซเวียต และฝ่ายสหภาพโซเวียตไม่ยอมส่งผู้อพยพกลับคืนให้กับจีน โดยในต้นปี ค.ศ. 1963 หนังสือพิมพ์พีเพิล เดลี ของทางการจีนได้พาดหัวข่าวและกล่าวถึงปัญหาพรมแดนระหว่างทั้ง 2 ประเทศขึ้น โดยมองว่าปัญหาดังกล่าวเป็นผลมาจากปัญหาสนธิสัญญาไม่เสมอภาคในยุคกษัตริย์ของทั้ง 2 ฝ่าย (พวงทอง ภาวครพันธุ์, 2554, น.11) ทำให้ความสัมพันธ์ของทั้ง 2 รัฐอยู่ในสภาวะที่ตึงเครียดมากยิ่งขึ้น ความรุนแรงของทั้ง 2 ฝ่ายระเบิดขึ้นเป็นการปะทะกันทางทหาร ในปี ค.ศ. 1969 บริเวณเกาะเดินเป่าหรือเกาะดามันสกีซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางทหารที่อยู่ในพรมแดนของสหภาพโซเวียต (พวงทอง ภาวครพันธุ์, และรณพล มาสันติสุข 2554, น.17)

ภาพที่ 4 การชุมนุมประท้วงต่อจีนของชาวสหภาพโซเวียตในช่วงปี ค.ศ. 1969
(Tashebsky, 2014, Online)

ในระดับสังคมภายในของทั้ง 2 ภูมิลำเนา ประชาชนของทั้ง 2 รัฐบาลรับรู้เหตุการณ์ผ่านการตระหนักรู้ในเรื่องของพรมแดนที่รัฐสร้างขึ้น ทั้งในการจัดการการศึกษา การบริหารจัดการภาครัฐ การโฆษณาชวนเชื่อ และทั้งในส่วนที่ประชาชนตระหนักรู้เอง กล่าวคือ รัฐของทั้ง 2 ฝ่ายนั้นพยายามที่จะสร้างแรงจูงใจและการสนับสนุนจากประชาชนเพื่อดำเนินนโยบายของตน เส้นพรมแดนจึงมีความลื่นไหลของคุณค่า ความหมายและหน้าที่ของตัวมันเองไป ซึ่งต่างจากในช่วงศตวรรษที่ 17-19 ที่รับรู้หรือมีความใกล้ชิดในระดับรัฐเท่านั้น แต่ในความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีน ประชาชนในสังคมไม่ว่าจะมาจากการจัดตั้งของรัฐหรือการรวมกลุ่มของประชาชนเอง เส้นเขตแดนได้มีความใกล้ชิดและกลายเป็นสิ่งที่ช่วยขัดเกลาทางสังคมต่อผู้คนทั้ง 2 รัฐ เช่นเดียวกับกรณีของสหรัฐอเมริกา-เม็กซิโกที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น นอกจากนี้ผู้ศึกษามีความเห็นว่าลักษณะของ Division of labour นั้นเป็นแนวทฤษฎีที่จะช่วยวิเคราะห์กระบวนการทางสังคมของทั้ง 2 ฝ่ายได้อย่างมาก ตัวอย่างเช่น ความตระหนักรู้ในเรื่องภัยเหลือของประชาชนในสหภาพโซเวียต การโฆษณาชวนเชื่อของรัฐ การจัดการข่าวสารข้อมูล สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญทั้งในระดับรัฐ ภูมิภาคและท้องถิ่นที่นำไปสู่การตระหนักรู้และรับรู้เรื่องพรมแดนในแต่ละฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่พิพาทและพื้นที่ใกล้เคียงที่มีต่อปัญหาดังกล่าว ซึ่งการศึกษาอาจจะศึกษาผ่านหนังสือพิมพ์หรือสื่อในท้องถิ่นนั้น ๆ

ภาพที่ 5 เหมา เจ๋อตง (ซ้าย) ผู้นำสาธารณรัฐประชาชนจีนกับโจเซฟ สตาลิน (ขวา) ผู้นำสหภาพโซเวียต เมื่อครั้งเหมา เจ๋อตง เดินทางเยือนกรุงมอสโก สหภาพโซเวียต และการลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพ พันธมิตรและความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ของทั้ง 2 รัฐในปี ค.ศ. 1950

(Сталин послевоенный: состоявшаяся мировая революция, n.d., Online)

บทสรุป

กล่าวโดยสรุป แนวทางการศึกษาของ Anssi Paasi นั้น แสดงให้เห็นว่าการศึกษารื่องพรมแดนนั้นไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการอธิบายเกี่ยวกับการจัดการหรือการศึกษาทางการเมืองเท่านั้น หากแต่การศึกษาเรื่องพรมแดนนั้นสามารถนำแนวทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามาช่วยในการศึกษาได้ โดย Anssi Paasi นำเสนอว่าพรมแดนหรือเขตแดนนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความพยายามในการควบคุมประชากรภายใต้ขอบเขตของเขตแดนนั้น โดยผ่านการจัดการทั้งในเชิงนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งการสร้าง ความพยายามในการควบคุมนั้นต้องสร้างความตระหนักรู้ถึงความเป็นตนเองและความเป็นอื่นกันในหมู่ประชาชน เส้นเขตแดนจึงเปรียบเสมือนเส้นที่ลากเส้นความตระหนักรู้บางอย่างด้วย รวมทั้งกระบวนการจัดการดังกล่าวนั้นเป็นการสร้างให้เป็นสถาบันทั้งในเชิงสัญลักษณ์และการปฏิบัติผ่านการจัดการการศึกษา การสร้างวันชาติ การสวนสนาม

ของกองทัพ เป็นต้น โดย Anssi Paasi มองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นการแบ่งแยกแรงงานในสังคมของตัวเขตแดนในฐานะโครงสร้างทางสังคม โดยตัว Anssi Paasi ได้ยกตัวอย่างของการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมในส่วนภูมิภาคของฟินแลนด์ขึ้นมา ซึ่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของการเกิดขึ้นของรัฐฟินแลนด์ ผู้ศึกษามีความเห็นด้วยว่าแนวคิดดังกล่าวมีประโยชน์อย่างมากต่อความสนใจส่วนตัว ในการศึกษากรณีพิพาทเรื่องพรมแดนระหว่างสหภาพโซเวียต-จีน ที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในช่วงทศวรรษที่ 1960 โดยเฉพาะกระบวนการสร้างความตระหนักรู้เรื่องพรมแดนของทั้ง 2 ฝ่ายในเชิงโครงสร้างทางสังคมที่มีต่อประชาชนที่เกี่ยวข้องกับกรณีพิพาทโดยตรงและโดยอ้อม

อย่างไรก็ตามในการศึกษาบทความชิ้นนี้เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาแนวทางในการทำความเข้าใจเรื่องราว อิทธิพล ความสำคัญของเขตแดน/พรมแดนที่มีส่วนสำคัญในการยึดโยงสังคมที่มีความหลากหลายเข้าด้วยกันผ่านการสร้างความเป็น “เขา” หรือ “เรา” ขึ้นบนเขตแดน/พรมแดน ดังนั้น การศึกษาในการศึกษานี้อาจจะไม่สมบูรณ์แบบมากนัก และต้องการการพัฒนาแนวทางการศึกษาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคตต่อไป

ภาพที่ 6 การลงข่าวเกี่ยวกับการปะทะกันทางการทหารของจีนกับสหภาพโซเวียต
ในหนังสือพิมพ์ของสหภาพโซเวียต ซึ่งเป็นสื่อสำคัญในยุคนั้นที่ช่วยสื่อสารข้อมูล
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้กับประชาชน

(Конфликт на острове Даманский., 2011, Online)

หมายเหตุ

ผู้เขียนขอขอบคุณ ผศ.ดร.วิศรุต พึ่งสุนทร และ อ.ดร.ปรีดี หงษ์สตัน อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดีอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้ช่วยแนะนำ สร้างแรงบันดาลใจทางวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผศ.ดร.วิศรุต พึ่งสุนทรได้แนะนำให้ผู้เขียนได้อ่านงานเขียนทางวิชาการเรื่อง Territories, Boundaries and Consciousness : The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border ของ Anssi Paasi จากการอ่านงานชิ้นดังกล่าวจึงทำให้ผู้เขียนเริ่มสนใจประยุกต์ใช้แนวคิดของ Anssi Paasi มาศึกษาเรื่องพรมแดนจีน-โซเวียตและเขียนบทความนี้ขึ้นมา และผู้เขียนขอขอบคุณบริการยืมระหว่างห้องสมุดสมาชิก OCLC (Ohio College Library Consortium) ของหอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งทำให้ผู้เขียนสามารถเข้าถึงทรัพยากรทางวิชาการในต่างประเทศซึ่งอาจจะยังไม่มีในประเทศไทยได้สะดวกมากยิ่งขึ้นเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- จักรกริช สังขมณี. (2551). พรมแดนศึกษาและมานุษยวิทยาชายแดน: การเปิดพื้นที่
สร้างเขตแดน และการข้ามพรมแดนของความรู้. ค้นเมื่อวันที่ 15 มกราคม
2559. จาก [http://www.polsci.chula.ac.th/jakkrit/anthro/Home_files/
Border%20Studies% 20and%20Anthropology%20of%20Border.pdf](http://www.polsci.chula.ac.th/jakkrit/anthro/Home_files/Border%20Studies%20and%20Anthropology%20of%20Border.pdf).
- จิราภา วรเสียงสุข. (2558). ทฤษฎีสังคมวิทยาบุคคลาสสิก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
เอ็ม แอนด์ เอ็ม เลเซอร์พริ้นต์.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2554). “เสียดินแดน” เป็นประวัติศาสตร์ลोकไพร่ไปตายแทน
(เพราะ “ไทย” ไม่เคยเสียดินแดน). ค้นเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2559. จาก
http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1297151137
- _____. (2556). กำเนิดสยามจากแผนที่ : ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ
(Siam Mapped : a History of the Geo-Body of the Nation).
กรุงเทพฯ : พิมพ์อ่าน, คบไฟ.
- _____. (2559). โฉมหน้าราชาชาตินิยม. กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน.
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (ม.ป.ป.). อิทธิพลของอีเมล เดอร์ไคม์. ค้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2559.
จาก [http://www.sac.or.th/main/article_detail.php?article_id=49&
category_id=11](http://www.sac.or.th/main/article_detail.php?article_id=49&category_id=11).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2557). ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์ : ว่าด้วย
วัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก. กรุงเทพฯ : มติชน.
- พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์. (2545). อีเมล เดอร์ไคม์ กับสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พวงทอง ภาวิครพันธุ์ และธมล มาสันติสุข (2554). การเมืองและการแก้ไขข้อพิพาท
เหนือดินแดนระหว่างจีนและรัสเซีย. (น.1-57). เขตแดนจีน-รัสเซีย-มองโกเลีย
(Boundaries of China-Russia and Mongolia). กรุงเทพฯ : มูลนิธิ
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

คิวิลีป จัยเจริญ. (2558). เส้นทางรถไฟสายทรานส์ไซบีเรียกับการควบคุมดินแดนและ
ขยายอิทธิพลของจักรวรรดิรัสเซียในดินแดนตะวันออกไกลช่วงปลายศตวรรษ
ที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20. *ว.รัสเซียศึกษา*. 6 (2), 51-74.

ศุภมิตร ปิติพัฒน์ และสุรชาติ บำรุงสุข. (บก). (2553). เขตแดน/พรมแดน/ชายแดน
(Boundary/Frontier/ Border). *จุลสารความมั่นคงศึกษา*.

อนันตชัย เลหาพะพันธุ์ และสัญญา สุวังบุตร. (2553). *รัสเซียสมัยซาร์และสังคมนิยม*.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศักดิ์โสภการพิมพ์.

Academy of Finland Newsletter. (2015, March). Retrieved 15 January
2016. From <http://www.anpdm.com/newsletter/2369531/444058447442475B4171>

Alexander, J. & C. P.D.Smith. (Eds.). (2005). **The Cambridge companion to
Durkheim**. Cambridge : Cambridge University Press.

Carls, P. (n.d.). **Émile Durkheim (1858-1917)**. Retrieved 20 January
2016. From <http://www.iep.utm.edu/durkheim/>

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (n.d.).
**Conclusion of the “Sino-Soviet Treaty of Friendship, Alliance and
Mutual Assistance.”** Retrieved 25 January 2016. From http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/t18011.shtml

Paasi, A. (1996). **Territories, Boundaries and Consciousness : The
Changing Geographies of the Finnish-Russian Border**. Chichester
: John Wiley.

_____. (2000). **Territorial Identity as Social Constructs**. Retrieved 12
December 2015. From https://www.academia.edu/2241261/Territorial_identities_as_social_constructs._Hagar_International_Social_Science_Review_vol.1_issue_2_2000_pp._91-113

- Paasi, A. (2003). **Territory**. Retrieved 15 December 2015. From https://www.academia.edu/2241429/Paasi_Anssi_2003_Territory_In_Agnew_John_Mitchell_Katharyne_and_Gerard_Toal_editors_2003_A_Companion_to_Political_Geography_Blackwell_Oxford_pp_109-122
- . (2011). **Theory and Practice of the Region : A Contextual Analysis of the Transformation of Finnish**. Retrieved 12 December 2015. From <http://www.raco.cat/index.php/treballsscgeografia/article/viewFile/256743/343733>
- Tashebsky, S. (2014). **Военный конфликт между СССР и КНР в конце 60-х годов XX века (фото. текст. документальные фильмы)**. Retrieved 15 January 2016. From http://www.liveinternet.ru/users/sergey_tashebsky/post318551561/
- Wilson, T. M. & H. DommanH. (Eds.). (2009). **Border Identity: Nation and State at International Frontiers**. New York : Cambridge University Press.
- Сталин послевоенный: состоявшаяся мировая революция**. (n.d.). Retrieved 15 January 2016 From <http://www.sovross.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=600046>
- Конфликт на острове Даманский**. (2011). Retrieved 25 January 2016 From <http://stomaster.livejournal.com/1802893.html>

